

Цитування:

Ляшенко Л. Л. Естетичні цінності як об'єкт дослідження: від естетичного до культурологічного узагальнення. *Культура і сучасність* : альманах. 2021. № 1. С. 36-41.

Lyashenko L. (2021). Aesthetic values as an object of research: from an Aesthetic to Cultural studies' generalization. *Kultura i suchasnist* : almanakh, 1, 36-41 [in Ukrainian].

Ляшенко Лідія Леонідівна,

кандидат культурології,

старший викладач кафедри культурології та філософської антропології

Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9071-6461>

Lidiya_Lyashenko@ukr.net

ЕСТЕТИЧНІ ЦІННОСТІ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ: ВІД ЕСТЕТИЧНОГО ДО КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО УЗАГАЛЬНЕННЯ

Мета роботи: довести доцільність та науковий, методологічний та понятійно-категоріальний потенціал культурології, як науки, що здатна запропонувати оновлений ракурс для вивчення проблеми естетичних цінностей. **Методологія.** Використано методи наукового аналізу, порівняння та узагальнення під час опрацювання джерельної бази. Метод систематизації дозволив визначити традиційні та інноваційні напрямки дослідження проблеми естетичних цінностей. **Наукова новизна.** У статті розглядається міждисциплінарний та узагальнюючий потенціал культурології на прикладі вивчення проблеми естетичних цінностей. Підкреслюється наявна тенденція до переміщення аналізу проблем гуманітарних дисциплін з окремих наук до міждисциплінарної площини. Акцентується увага на новизні та актуальності проведення подібних міжнаукових культурологічних досліджень. **Висновки.** Культурологічний підхід пропонує збільшення масштабу узагальнення від естетичного до фактично глобального, який поєднує досвід вивчення наукової проблеми у традиційному та розширеному напрямках. Враховуючи той факт, що культура, з одного боку, *народжує* усі матеріальні та духовні цінності, що оточують людину, а, з іншого боку, – *поглинає* їх, будучи явищем об'єднуючим, культурологічний — міждисциплінарний — підхід здатен запропонувати оновлений кут зору на межі вже традиційних та нетрадиційних для цієї проблематики наук, а також через удосконалення свого понятійно-категоріального апарату запропонувати нові шляхи дослідження.

Ключові слова: естетичні цінності, культурологія, естетика, узагальнення, естетичне відношення, міждисциплінарний підхід.

Lyashenko Lydia, Candidate of Cultural Studies, Senior Lecturer, Department of Cultural Studies and Philosophical Anthropology, National Pedagogical University named after M.P. Drahomanov

Aesthetic values as an object of research: from an Aesthetic to Cultural studies' generalization

The purpose of the article is to prove the expediency and scientific, methodological, conceptual, and categorical potential of Cultural studies as a science that may offer an updated perspective for the study of the problem of aesthetic values. **Methodology.** Methods of scientific analysis, comparison, and generalization during the elaboration of the source base and the method of systematization are used to determine the traditional and innovative directions of research of the problem of aesthetic values. **Scientific novelty.** The article considers the interdisciplinary and generalizing potential of Cultural studies on the example of the problem of study aesthetic values. The existing tendency to move the analysis of problems of humanities from separate sciences to the plane of interdisciplinary is emphasized. It was accented on the novelty and relevance of such interdisciplinary research within Cultural studies. **Conclusions.** The approach of Cultural studies offers an increase in the scale of generalization from aesthetic to actually global, which combines the experience of studying scientific problems in the traditional and extended areas. Given the fact that on the one hand, all material and spiritual values which surround man were born from culture, because culture is the cumulative result of productive human activity, and, on the other hand, culture absorbs them, being phenomenon generalized, interdisciplinary approach of Cultural studies is able to suggest an updated perspective on this problem on the border of traditional and non-traditional sciences and through the improvement of its conceptual and categorical apparatus to offer new ways to study.

Key words: aesthetic values, Cultural studies, aesthetics, generalization, aesthetic attitude, interdisciplinary approach.

Актуальність теми дослідження. Важливість визначення естетичних цінностей тієї чи іншої особистості продиктована можливістю розкриття її внутрішнього світу, адже відомо, що естетичні цінності є певним еталоном естетичної оцінки як подій, процесів, явищ, предметного світу, що нас оточує, так і наших власних дій та вчинків.

Естетичні цінності на особистісному рівні визначають характер поведінки кожного окремого індивіда, а на загальнолюдському — характер життя та взаємодії цілих народів. Окрім того, під естетичною цінністю розуміється характер взаємодії, в першу чергу, творів мистецтва із особистістю (читачем, глядачем, слухачем), яка їх сприймає. «Словник літературознавчих термінів» трактує естетичну цінність, як «здатність будь-якого явища <...> викликати естетичне почуття, давати людині духовно-інтелектуальну насолоду (втіху), збагачувати її внутрішній світ» [6], що зумовлене притаманними цим явищам певними якостями та властивостями, які мають сенс для людини.

Вивчення тих чи інших естетичних цінностей має тривалу історію та традиційний ракурс — в межах естетики, яка вже, у свою чергу та враховуючи свій міждисциплінарний характер, пропонує певні узагальнення та підсумовування даної проблематики. Естетичний ракурс враховує наукові положення та висновки естетики, мистецтвознавства, етики, психології та філософії. Разом з тим, за останні десятиліття активного розвитку зазнала ще одна міждисциплінарна галузь — культурологія. У зв'язку з цим, розглянемо таке питання: чи здатна культурологія стати тією наукою, котра продовжить вивчення естетичних цінностей, традиційно розглядуваних з позицій естетики, на новому рівні: синтезуючи та узагальнюючи не лише доробок окремих дисциплін та досвід естетики, в межах яких ці питання отримали своє вивчення, але і інтегруючи оновлені ракурси. Тобто питання постає наступне: чи має культурологія достатній методологічний, понятійно-категоріальний та джерельний (наявні дослідження в обраному напрямку) потенціал, щоб стати новою площиною для вивчення естетичних цінностей, щоб інтегрувати б як минулий досвід у межах естетики, так і подальше їх дослідження у нових ракурсах у межах інших наукових галузей?

У той самий час культурологія продовжує формуватися як наука, а її об'єкт та

предмет дослідження і досі перебуває у стані розвитку. Саме тому усі питання, пов'язані із уточненням предметної сфери культурології, є актуальними.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання естетичних цінностей вивчається, починаючи з XVI ст.. Вперше до поняття «естетика», «естетичне» та «естетична цінність» звернулися німецькі філософи О. Баумгартен та Й. Зульцер. За допомогою категорії «естетичного» досліджуються особливості чуттєвого пізнання людиною світу. Отже, проблемі ціннісної сфери особистості та естетичних цінностей, зокрема, присвячені роботи зарубіжних, вітчизняних (Л. Левчук, О. Легун, В. Мартинюк, С. Мельничук, Н. Павлик, О. Сухомлинська, Г. Шевченко), (М. Ганді, І. Кон, Г. Мюнстерберг, Б. Рассел, Ф. Швейцер та ін.) та російських (М. Бердяєв, Л. Рубінштейн, Д. Узнадзе) дослідників.

Вітчизняна дослідниця Н. Баранова розглядає естетичну цінність як «цінність виявлення — вираження, розкриття внутрішнього в зовнішньому, надчуттєвого в чуттєвому, значення в знакові й т. д.» [3, 143]. Також дослідниця розглядає поняття естетичного досвіду, як того, що має світоглядне значення і цінність.

Казахстанська дослідниця Б. Абалакова розглядає «естетичні цінності» як синтез трьох значень: «речово-предметного, психологічного та соціального» [1]. Перше значення відображає зовнішні ознаки речей та предметів, друге значення — психологічні якості людини, і третє — говорить про характер взаємовідносин між людьми, при яких ті чи інші цінності стають загальноновизнаними. Як бачимо, у самому визначенні вже закладено міждисциплінарний аспект (мистецтвознавчий, психологічний та педагогічний).

Певне узагальнення теорій класифікації естетичних цінностей знаходимо у роботі вітчизняного дослідника Л. Гука. Так, проаналізувавши досвід гуманітарних та суспільних наук, вчений підсумовує: в педагогіці (Є. Бондаревська, Г. Шевченко) абсолютною цінністю вважається людина, що є вихованою, сердечною, високодуховною та такою, яка має високі естетичні переконання; в традиційно-християнському контексті (О. Вишневський) виділяють вічні, національні, громадянські, сімейні, інтелектуальні та ін. естетичні цінності. В соціології (М. Лапін, М. Рокич) естетичні цінності є елементами суспільної свідомості,

що регулюють життя індивідів; у психології естетичні цінності є суспільним ідеалом, виражаються у творах мистецької та духовної культури, стають складовими структури особистості, мотивуючи її дії та визначаючи поведінку.

Б. Хрстіансен вважає, що існує стільки цінностей, скільки суб'єктів, оскільки сама людина має повне право вирішати, що є вірним, а що — ні. Такі цінності називаються автономними. Б. Хрстіансен не надає естетичним цінностям загальнолюдського характеру, зазначаючи, що автономні естетичні цінності, що є значущістю для окремого суб'єкту, «можуть бути несуттєвими у прояві значимості для більшості суб'єктів» [див.: 11].

Також існує думка про тісний взаємозв'язок між естетичними цінностями, естетичним відношенням до життя (яке стає передумовою їх формування) та художньою творчістю.

Радянський дослідник А. Мелік-Пашаєв наступним чином пояснює цей зв'язок: «<...>в основі повноцінної художньої творчості завжди лежить особливе — естетичне відношення до самого життя. Відношення, завдяки якому зміст життєвого досвіду митця, тотожний, здавалося б досвіду усіх інших людей, перетворюється в специфічний зміст художніх творів. Це «психологічна першооснова художньо-творчої обдарованості людини» [8, 213]. Більше того, А. Мелік-Пашаєв стверджує, що окремі здібності до будь-якого виду мистецтва та науки лише при наявності в особистості розвиненого естетичного відношення до дійсності «набувають значення і специфічно художню спрямованість» [8, 213].

Пояснюючи процес естетичного відношення, окрім відкриття цінності та значимості явищ оточуючого світу саме завдяки естетичному переживанню, за словами А. Мелік-Пашаєва, людина «відчуває внутрішню необхідність зафіксувати (а тим самим об'єктивувати і зберегти) зміст, який їй відкрився, в художньому образі. Речі як би «вимагають» цього від митця» [8, 215].

Традиційний погляд на проблему естетичного відношення, естетичного переживання, що є основою художньої творчості, лежить у межах науки естетики. Вітчизняний естетик О. Оніщенко стверджує, що психологія, так само, як і філософія, етика і мистецтвознавство, не надають відповіді на запитання про те, «чому і як процеси

художнього творення і сприйняття вибудовуються по лінії творчості» [9, 41]. Через те, що кожна із названих наук може розкрити лише окремих бік феномену творчої особистості, на переконання автора, лише в разі наукового діалогу і пошуку «об'єднувального ланцюга» можливе всебічне розуміння і дослідження даного феномену. Таку роль може взяти на себе естетика, яка, з одного боку, «має безпосереднє відношення до філософського циклу, з іншого — є загально визнаною метатеорією мистецтва» [9, 41], завдяки чому саме об'єднання досвіду естетики, психології, етики та мистецтвознавства «відкриває значні перспективи на шляху до вивчення проблеми художньої творчості» [9, 42].

Мета дослідження. Довести доцільність та науковий, методологічний, понятійно-категоріальний та джерельний потенціал Культурології, як науки, що здатна запропонувати оновлений ракурс для вивчення естетичних цінностей за рахунок залучення міждисциплінарного підходу та використання узагальнення наявних досліджень, в тому числі і естетичних.

Виклад основного матеріалу. У цій статті ми сформулювали теоретичне запитання, стосовно можливості культурології запропонувати вивчення проблеми естетичних цінностей із залученням міждисциплінарного підходу [див.: 7, 85–92] та на основі оновлених взаємозв'язків між науковими галузями — традиційними та інноваційними. Для цього звернемося до огляду наукових пошуків у цьому напрямку перших двох десятиліть ХХІ ст..

У період з 2001 по 2017 р. проблема естетичних цінностей продовжує вивчатися у межах естетики: в контексті національних особливостей розвитку даної галузі знань (Б. Абалакова, Л. Гук, К. Шевчук), як «засіб», на якому формується художня культура учнів (О. Надутенко), як запорука художньої творчості (О. Оніщенко).

Водночас спостерігається розширення об'єкту дослідження, предметом якого є «естетичні цінності». Так, поряд із традиційними *естетичними* та *філософськими* (А. Залужна) площинами, вивчається значення естетичних цінностей у контексті *соціокультурних процесів світового рівня* — «глобалізаційних та трансформаційних» (А. Сергієнко), у контексті *політичних відносин* (В. Полянська) та специфіки *«телевізійної творчості»* (В. Бабенко).

Потрібно підкреслити, що наведені оновлені кути зору, під якими розглядається проблема естетичних цінностей, сформувалися на основі наявних та частково розроблених напрямків вивчення даної проблеми. Так, контекст «глобалізаційних та трансформаційних» процесів є продовженням вивчення естетичних цінностей як загальнолюдських «констант». Ці «константи», будучи універсальними, не лише відіграють виключну роль у формуванні позачасових та загальнолюдських чеснот особистості, але і підпадають під вплив ряду *масштабних процесів та мінливості усіх сфер життєдіяльності людини*, що є ознакою сучасного соціокультурного середовища, які трансформують весь світ, набуваючи глобального масштабу.

Аналіз естетичних цінностей традиційно продовжується *в контексті вивчення художньої творчості*, багато аспектів якої і досі лишаються недослідженими. Вивчення естетичних цінностей у контексті *телевізійної творчості* переслідує принаймні дві цілі. По-перше, такі дослідження враховують специфіку інформаційного простору другої половини ХХ – поч. ХХІ ст., що полягає у виключному значенні телевізійних проєктів для масового глядача. Це, в свою чергу, виводить телевізійну творчість та діяльність у ранг найвпливовіших та таких, що «диктують» (формують), в певному сенсі, не лише естетичні, але і усі інші цінності у ряді поколінь. Тому наведений ракурс дослідження відобразатиме стан естетичних цінностей певної історичної доби, а також її філософський, мистецький та соціокультурний контексти.

Другою метою є виправдане визначення В. Бабенко діяльності телевізійного журналіста як «естетико-культурної» та «комунікативної» [2, 216], через яку засобами телевізійного тексту відбувається творення естетичної реальності. Телевізійний текст тут постає як складне утворення, «кодове сплетіння досвіду поколінь, автора і реципієнта, національних пріоритетів» [2, 216]. Комунікативний компонент діяльності журналіста визначається рівнем та майстерністю володіння ним основними вербальними жанрами — інформаційними, оцінними, імперативними та етикетними, — які здатні «налаштувати глядача на сприйняття інформації, показати просторово-часові характеристики, виробити відповідну комунікативну поведінку в аудиторії» [2, 219],

активувати роботу його творчої уяви, що, в свою чергу, активує складний ланцюг інтелектуальних, психологічних процесів та ціннісного судження.

Що стосується *політичної площини* вивчення естетичних цінностей, то ми також підкреслимо доцільність та виправданість такого ракурсу. По-перше, важливо усвідомлювати, що у сучасному світі політичні процеси відіграють велику роль, адже здатні впливати на усі сфери життя людини, від економічної, соціальної, власне політичної, до соціокультурної, мистецько-художньої та особистісної. По-друге, як справедливо зазначає В. Полянська, на актуальність та своєчасність політичного ракурсу дослідження вказує особливість міжособистісних та міжнародних відносин ХХІ ст., що мають глобальний характер: «пояснення та управління актуальними політичними процесами, явищами, в політологічному дискурсі наявна інтенція до осмислення цих процесів та явищ на більш високому рівні абстракції, включаючи онтологічні, гносеологічні, епістемологічні, а також етичні та естетичні аспекти дослідження політики та політичного» [10, 240].

Як бачимо, автор виражає наведену нами думку про важливість вивчення естетичних цінностей на новому рівні, що передбачає узагальнення та абстрагування, врахування досвіду різних наук (міжнауковий підхід). У цьому випадку об'єднувальною ланкою стає поняття «цінностей». Адже саме ціннісне відношення, ціннісне судження, яке і пропонує естетичний контекст політичних відношень, надає політичним поняттям, категоріям та конструкціям зовсім інше змістове навантаження, формуючи у індивіда (суб'єкта, групи суб'єктів) відгук, емоційний чи чуттєвий про певне політичне явище та подію, стосовно яких потрібно сформулювати судження.

Новим словом у гуманітаристиці є вивчення естетичних цінностей у релігійному ракурсі. Вітчизняний науковець О. Гавеля [див.: 4], виправдовуючи його, підкреслює особливість естетичних цінностей людини віруючої. Теоретик переконана, що християни, які є представниками творчої інтелігенції та є активними учасниками різних заходів, ініційованих християнськими громадами, стають не лише носіями особливих естетичних цінностей, але і виконують виховну роль у створенні певної традиції цих цінностей у своєму середовищі. О. Гавеля також проводить порівняння відношення до творів мистецтва на

релігійні теми у світської та віруючої людини. В першому випадку має значення культурна цінність речей з точки зору їх матеріальної та художньої цінності. Віруючі люди ж звертають увагу на духовну цінність цих речей. У статті О. Гавелі запропоновано аналіз спільних естетичних цінностей у православ'ї та католицизмі. Отже, у цій науковій розвідці спостерігаємо вивчення естетичних цінностей також у міждисциплінарному ракурсі: на межі релігії, естетики, етики, мистецтвознавства та музикознавства, що є практичним прикладом застосування *культурологічного* підходу та вказує на його наукову життєздатність та дослідницький потенціал.

Наукова новизна. У статті розглядається міждисциплінарний та узагальнюючий потенціал культурології на прикладі проблеми естетичних цінностей. Підкреслюється наявна тенденція до переміщення аналізу проблем гуманітарних дисциплін з окремих наук до міждисциплінарної площини. Акцентується увага на новизні та актуальності проведення подібних міжнаукових культурологічних досліджень.

Висновки. Вивчивши дослідження перших двох десятиліть ХХІ ст., присвячені проблематиці естетичних цінностей, виправданим є розподіл їх на дві групи: ті, що здійснюються у *традиційних напрямках* та галузях знань (естетика, філософія та її окремі розділи, психологія художньої творчості) та ті, що вивчають естетичні цінності у нових ракурсах, що продиктовано станом та особливостями соціокультурного середовища, політичних подій та прагненням науковців активно залучати міждисциплінарний підхід та відповідне узагальнення. Якщо естетика вже має досвід певних узагальнень, то культурологічний підхід дозволяє розширити поле наукових галузей, в ракурсі яких вивчається сутність та різні аспекти естетичних цінностей, стаючи, таким чином, узагальненням естетичного узагальнення та усіх інших галузей знань (політична наука, релігія, соціологія), які не відносяться до проблематики науки естетики. Тобто мова йде про збільшення масштабу узагальнення від естетичного до фактично глобального, використовуючи сучасну культурологічну термінологію. Враховуючи той факт, що культура (об'єкт дослідження культурології), з одного боку, *народжує* усі матеріальні та духовні цінності, що оточують людину (адже культура і є сукупним результатом продуктивної діяльності людини), а, з іншого

боку, *поглинає* їх, будучи явищем об'єднуючим, культурологічний — міждисциплінарний — підхід здатен запропонувати оновлений кут зору на межі вже традиційних та нетрадиційних для даної проблематики наук та через удосконалення свого понятійно-категоріального апарату запропонувати нові шляхи дослідження вкрай важливого та актуального питання естетичних цінностей.

Література

1. Абалакова Б. Т. Эстетические ценности и их роль в человеческой жизни. URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Philosophia/4_120741.doc.htm (дата останнього звернення: 5.12.2020).
2. Бабенко В. Естетичні цінності мовних жанрів у телевізійній творчості. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. 2011. Вип. 26. С. 216–219.
3. Баранова Н. Естетичне як сфера співвіднесення людини зі світом культури. Сіверянський літопис. С. 139–146. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46339/16-Baranova.pdf?sequence=1> (дата останнього звернення: 19.11.2020).
4. Гавеля О. Р. Духовні і естетичні цінності як відзеркалення релігійної свідомості сучасної людини: конфесійний вимір. Гілея: науковий вісник. 2017. Вип. 127. С. 261–266.
5. Гук Л. В. Аналіз сучасних поглядів на проблему естетичних цінностей у науково-педагогічних дослідженнях. Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2010. №6 (193), Ч. I. С. 21–25.
6. Естетична цінність. Словник літературознавчих термінів. URL: <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/estetychna-tsinnist/> (дата останнього звернення: 19.11.2020).
7. Ляшенко Л. Л. Феномен таланту в культурологічному дискурсі (на матеріалі життя та творчості Еріха Корнгольда): дис. на здобуття наук. ступ. канд. культ. Київ, 2018. 245 с.
8. Мелик-Пашаев А. А. Эстетическое отношение к жизни как первооснова способностей к художественному творчеству // Художественное творчество. Вопросы комплексного изучения / 1983 [Отв. Редактор Б. С. Мейлах] / «Наука», Ленинград. 1983. С. 212–216.
9. Оніщенко О. І. Художня творчість у контексті гуманітарного знання: [Монографія]. Київ: Вища школа, 2001. 179 с.
10. Полянська В. Ю. Естетичні цінності та естетичні судження в аспекті дослідження політичних відносин. Філософія і політологія в контексті сучасної культури. 2012. Вип. 3. С. 239–244.

11. Суший О. В. Методологічні принципи аксіологічної естетики Б. Хрістіансена. URL: <http://newacropolis.org.ua/uk/thesis/методологічні-принципи-аксіологічної-естетики-б-хрістіансена> (дата останнього звернення: 5.12.2020).

References

1. Abalakova B. (2012). Aesthetic values and their role in human life. URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Philosophia/4_120741.doc.htm [in Russian]
2. Babenko V. (2011). Aesthetic values of language genre in the television creativity. Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series: Philology. Social communications, 26, 216–219 [in Ukrainian]
3. Baranova N. (2008). Aesthetic as a sphere of human correlation with the world of culture. Severyansky chronicle, 139–146. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/46339/16-Baranova.pdf?sequence=1> [in Ukrainian]
4. Gavelia A. (2017). Spiritual and aesthetic values as a reflection of the religious consciousness of the modern man: confessional measurement. Gileya: scientific bulletin, 127, 261–266 [in Ukrainian]
5. Guk L. (2010). Analysis of modern views on the problem of aesthetic values in scientific and pedagogical research. Bulletin of Luhansk National University name after Taras Shevchenko, №6 (193), part I, 21–25 [in Ukrainian]
6. Aesthetic values (2020). Dictionary of literary terms. URL: <https://onlyart.org.ua/dictionary-literary-terms/estetychna-tsinnist/> [in Ukrainian]
7. Lyashenko L. L. (2018). The Phenomenon of Talent in the Cultural Discourse (Based on the Course of Life and Creative Development of E. Korngold). A dissertation for obtaining an academic degree of candidate of cultural science in specialty 26.00.01 «Theory and History of Culture» (Cultural studies), 245 [in Ukrainian]
8. Melik-Pashaev A. (1983). Aesthetic attitude to life as the basis for artistic creativity // Artistic creativity. Complex study issues, Leningrad, 212–216 [in Russian]
9. Onischenko O. (2001). Artistic creativity in the context of humanitarian knowledge: [Monograph]. Kyiv, High school, 179 [in Ukrainian]
10. Polyanska V. (2012). Aesthetic values and aesthetic judgments in the aspect of the study of political relations. Philosophy and political science in the context of modern culture, 3, 239–244 [in Ukrainian]
11. Sushii O. Methodological principles of axiological aesthetics of B. Christiansen. URL: <http://newacropolis.org.ua/uk/thesis/методологічні-принципи-аксіологічної-естетики-б-хрістіансена> [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редакції 21.01.2021

Отримано після доопрацювання 16.02.2021

Прийнято до друку 22.02.2021